

Gehienetan, angloen hizkuntza dute iturri, berori baita mundu honetan zabalduena eta erabiliena. Horretara jarrita, «*planning*» edo «*egitismo*» ederra egin behar dutela iduri du, euskararen ajeak zuzendu eta haren galbideak deuseztatzeko. Osatu ere, oparo osatu dute biltzarra. Izango du horrek zeregina, euskarari datozkion garaiak errazak ez baitira izango.

Horren erakusgarri, ene nagusia, oraintsu argitaratu den berria dugu. Gure herrietan, jauna, Benafarroan, Lapurdi eta Zuberoan euskara badoa. Herri euskalduna gutxitzen doan ber, euskara ere bazter eta ahantzia dugu. Nahikoak izango al dira garai hauetako gizakiek erakutsi eta zure aurrean jarri izan dizkizudan tramankulu guzti horiek egoera horri aurre egiteko? Horra hor, jauna, nire zalantzak.

Buka dezadan, beraz, puntu honetan nire egitekoa eta zuk zerorrek, ene jauna, letra hauek akabatzean, ikusi eta plazer duzun bezala, zuzen itzazu; irudi bazaizu, inprimarazi daitezen agindu eta hala inprimaturik, duten oraino baskoek, aurrekoek bezala, beraien lengoian eskribaturik beste garai bateko baina izpiritu bereko euskaldun baten testigantza, dien mundu honetan prosperoki bizia eta bestean parabizua.

Orrialde hauetara ekarri du Andres Urrutiak

JOSEMARI VELEZ DE MENDIZABAL

HODEI ILUNAK ZERUERTZEAN

Lewis Carroll-en *Alizia ispiluaren bitartez*-ean irakur daiteke: «Oso polita dirudi, nahiz eta ulertzeko zaila izan... Burua ideiez betetzen didan zerbait dela uste dut... baina ez dakit zernolako ideiak diren!». Urteroko ariketa honi heldu behar diodanean, ez dakit nola hasi, ideiak buruan dantzan dabilzkitan arren. Iazko «nire» balantzera jo dut, nola utzi nuen gogoratzeko. Eta aurtengoa ere betiko iritzi antzeratsuetan eraiki behar dudala iruditu zait, mundua ideiak baino motelago ibili ohi baita, mundua den une beretik.

Ez dakit polita izango ote den baina, seguraski, balorazioan erabili nahi genituzkeen parametroekin neurtua, gaitz xamarrak izango zaigu aurtengo balantzea bere osotasunean uleretzea, baldin eta —urteroko kontabilitate-ikastaro labur honetan errepikatzen dudak bezala— ez bada lehengo saldoa zein zen kontuan hartzen. Emaitzaren joera da gehien kezkatu behar gaituena. Baina, bestalde, azterketa egitean konparaketaren laukia ahazten dugu sarri, hots, urteko ekitaldiari begira zer nolako iragarpenak genituen eta errealitatea nola joan den. Horrela bakarrik baloratu ahalko dugu emaitzaren joera.

Edozein enpresaburuk daki paperak amets guztiei eman diezaikeela babesa. Baina, horrexegatik, inoiz ez da ameskeriatan ausartuko, ez du funtsik gabeko aurrekonturik diseinatu, oreka eusteari atxikituko zaiolarik, balizko arriskuei eskurako baliabideekin aurre eginez, inongo mirari salbagarririk itxaroten egon beharrean. Denok dakigu zein kaltegarria den *pelotazo*-arnpolitika eta inori ez zaio arrotz egiten —ez litzaioke egin behar, bederen— ondasuna sortzeak ez duela zerikusirik epe laburrarekin. Helburu osasuntsu horrek, alderantziz, jarraipen-izpiritua behar du, etorkizunarekiko konpromezu errotuarekin, ahaleginetan porrot ez egiteko. Zerbait astiro egiten baldin bada, hori kulturaren eraikuntza da.

I+G delakoa ezinbesteko saila bihurtu denean gure enpreetan, etorkizunekoak izango badira, garbi dago ikuspuntu komertziala besterik ez duten bankuen maileguekin —interesak handiak, epe laburreko irabaziak eta abar— nekez aurrera daitekeela ikerkuntza eta, batik bat, berrikuntzaren bila, lasterketa honek epe luzeak behar baititu. Silicon Valley, Cambridgeko St. John's Innovation Center, eta munduko ikerkuntza-zentru eta gune paradigmakoetan hamabost eta hogeitau urteko «eltze-aldia»rekin ari dira lanean, porrot egiteko arriskua sakon asumitua dutelarik. Zer espero daiteke, ordea, I+G kulturara dagitzaten erakunde zibiletatik, baldin eta horien finantziabidea zaindu eta kudeatu behar duten enpresariak «botoen dantza»ren soinu arinak bakarrik eragiten baditu?

Gurearen moduko gizarte batean, iragarpenak logikaren barruan egin behar direla oroitarazten duen pertsona inpopu-

larra bilaka daiteke. Baina baieztapen ezerosoen arriskuari aurre egitea beste irtenbiderik ez dago, jazarpeneko konplexu kolektiboa sendotuko ez bada. Norbaitek zuhurrak izatera behartu beharko gintuzke... Baina, nork? Ba al dira gai erakunde publikoak, zuhurtasun-kontzeptuaren inguruan ikasgaiak ematen hasteko? Ba al dute legitimitaterik horretarako?

Askotan uste dut Planifikazioa ez dela gure irakaskintza-sistemako gaia. Behintzat, guri dagokigun arloa aztertuz gero kanpoko edozein begirale inpartzialek gorriak eta bi jasan beharko lituzke, euskal kulturaren *puzzle* ulergaitzean lojika pixka bat aurkitzeko. Arazoaren muina ez datza —norbaitek pentsa lezakeen bezala— Euskal Herria, geografikoki, hiru lurralde handitan zatituta dagoenez gero, administrazio desberdinen arteko koordinaziorik ezean. Auzia, ene iritziz, larriagoa da, ezen euskal administrazio desberdinetako behatokitetik osotasunaren kontzeptua, behar den bezala zaintzen ote den ere zalantzan ipintzen baitut aspalditik, ezkortasuna egunez egun handitzen zaidalarik.

Euskal kulturaren espektru zabalean, oro har, salbamen-durako gutxieneko marratik behera gabiltzala, badirudi erakundeetatik disziplina eta zorrotasun apur bat gehiago aplikatu beharko litzaiokeela kudeaketari, optika estuko ekintza nahas-taletatik aldentuz. Historian lehen aldiz, elkarrekin eta lojikari jarraiki aritzeko aukera paregabea dugun arren, bakoitzak bere esparrua «ongarritzea» nahiago duela ematen du, bere planteamendu horrekin erredukzionismoko danborraren doinura dantza egiten duela ahaztuz. Ahanzdura soila balitz gaitzerdi, gerta bailiteke estrategia zatitzailea jarrera sakonago baten emaitza izatea, eta orduan bai guztiz kezkarriagoa genukeela ondorioa.

Dakigun bezala, balantzeek zerbait edo norbaiten ondare-isladapena adierazten digute. Zertaz eta zeinen gain mintzatzzen ari gara euskal kulturaren balantzeaz aritzean? Balantze ekonomikoek, oro har, enpresen balio finantzieroa darakuskigute eta, garbi dago, enpresak gizarteko giza talderik adierazkorrenetakoak ditugu. Ekoizpenaren zikloak, kontsumoak, irabaziak... ahalegin jarraiko konstanteak dira, enpre-

sa-inguruko berezko funtzioak, hain zuzen. Goian salatutako definiziorik ezak, ordea, zaildu egiten digu balantzearen parametroak zehaztea, balorazioa ariketa korapilatsua bilakatu. Adibidez, *Goenkale*-ren espainierazko bertsioaren aurreko «*por fin*»ak infinitoki gehiago kezkatu beharko gintuzke, ez dakit nongo ikastolari aurrean dirurik ez emateak baino, baldin eta publizitateko kanpaina onartu zutenek hitzen konnotazio ezkorriari kontzienteki eutsi bazioten.

Aurreko zalantzak sor dezakeen dardarretik abiatuz, oraindik erantzun gabe egon daitekeen beste galdera bat ondoko hauxe da: nor da euskal kulturaren enpresaria? Izan ere, nik dakidalarik behintzat, enpresariaren betebeharrak ez da espezifikoki inbentore kimiko edo txapista izatea, baizik eta lehen aipatutako giza talderik adierazkorrenetakoa eragilea izatea, bertan eman daitezkeen indar-bektore guztiak aintzakotzat hartu behar dituenak, inor baztertu gabe. Oreak ez da inoiz emango, enpresariak gehien atsegin (eroso erabil) ditzakeen arloak bakarrik zainduz gero, edota ulertzen ez dituenak (menderaezinak) errefusatuz. Horrela egingo balu porrota aseguratua legoke. Euskal kulturaren esparruan dozenaka kontu litezke, euren buruak enpresaritzat hartzen dituzten arren erakunde publikoetako kudeatzaile txar (edota gaizto) direnen adibideak.

Enpresariak, azken finean urte amaierako balantzearen arduradunak, etorkizun berria sortzeko gaitasuna izan behar du, gizarte osoaren bihotz taupadak gogoan edukita. Ixkanbila sor diezaioketen langileei atsegin ematearren gainerakoak baztertzeak ez dio primerako mailarik ahalbidetuko, joko oker horretan dabilenari. Hori, agian, «negozioa» izan daiteke (gogoratu *pelotazoa*) baina inoiz ez enpresa. Eta, zoritxarrez, badirudi euskal kulturaren markoan berehalako negozioaren ideia gailendu dela, zuhertasun- eta oreka-printzipio guztien kontra. Probetxugarriagoa gerta daiteke, adibidez, Miguel Sanz Nafarroako lehendakariari Opus-eko Unibertsitatean publikoki hamairu lerro euskaraz irakurtzen entzutea, Korrika 96tik ateratako sosa baino.

Badira ere, euren itsukeria borobilean sagarrak eta makatzak bereizten ez dakiten sasi-enpresariak. Fruitu guztiak sas-

ki berean ipinita, haserretu egiten dira, norbaitek oker ari direla esaten dienean. Hau da, balantzeetako azken emaitzan erabateko eragina izan dezaketen faktoreak nahasten dituzte balore zalantzatsua gerta daitekeen beste batzuekin, elementu desberdintzaileak zeintzuk diren antzeman gabe. Beren berezko ezintasunak galpidera daramatza kudeatzaile txarrak, egokitu zaien enpresaren etorkizuna kolokan ipintzen dutelarik.

Volume is vanity diote anglosaxoniarrak, hazkundearen hazkundez, berez, inora ez dela iristen adierazi nahi dutenean.

Horrexegatik, egitura-malgutasunari esker, norabidea aldatu gabe intentsitatearen jarioa kontrola dezaketen enpresariak balantzearen sendotasuna bermatzen dute, hein handi batean. Esaterako, euskal entziklopedien gerran «inbertituri-ko» dirutzak ez du zergatik emaitza hobegorik sortu behar, hiztegi apal baten inguruan lora daitekeena baino. Garbi dago, inportanteena ez dela kontrolik gabeko hazkundea, kostoen kontrola baizik, batik bat soldatak eta finantzieroak.

Baina, norbaitek esan lezake, tipo hau burutik sano al dago, euskal kultura dagoen zulo ilunean egonda kosto finantziaroen gaineko aipamenik egiten hasteko? Bi eratara erantzun nezake: *abagune ezkorrak ez gaitu, besterik gabe, galpidera eraman behar*, egitura malguak mugimendu azkarrerako aukera ematen badu. Bigarren erantzuna, ordea, ez da hain positiboa, beste edozelako teorizazio makroekonomikora jo aurretik nire buru-eskeman euskal eremu osoa hartzen baitut eta, ikusten denez, ez dirudi nagusitzen zaizkigun lerroak gu euskaldunok lasai irauarazteko modukoak direnik. Azken urteotako joera ziztrinak arriskutan ipintzen du, berez, orain zenbait urte direla, gerorako diseinatutako gizarte-mota. Baina zuzen al geunden orduko gure iragarpenetan?

Zer esan nahi du, adibidez, Euskal Herriko Unibertsitatean, ikasketak euskaraz egitea eskatzen duten ikasleen kopurua %15a dela? Euskadiko Kutxak argitaratutako *Economía vasca. Informe 1995*¹ delakoan dioenez, EHU 59.088 ikasle zeuden matrikulatuta 1995-96 ikasturtean; beraz, ia 9.000 ikasle al dira, gaur egun, EHU beren ikasketak euskaraz dagitzatenak?

Horrela bada, ezin uka aurrerakada galanta izan denik. Baina, hala eta guztiz ere, portzentaiak, soilik, ez digu argitzen zer espezialitatetako ikasleak diren karrera euskaraz egin nahi dutenak. Dena den, badirudi, behintzat datu ofizialei bagagozkie, unibertsitateko lehen zikloaren gaiak euskaraz eman daitezkeela, zailtasunak zailtasun. Onik goaz? Hombre! Hobeto bai... nahiz eta, seguraski, egokitzapenaren abiadura handiagoa litekeela pentsatzen dudan. Baina gauzak ez dira batek nahi dituen bezala... Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza sailburua abertzale eta euskaltzale izateak denbora hobeagoetarako izpiritua piztu behar digu, ala ez?

Nola inbrikatu, ordea, diplomatu euskaldun horien ekarpena, berez gero eta zailagoa bilakatzen ari zaigun, erdal erreferentzia eta edukinez betetako gure gizarte honetan? Horratx, jaunok, itaun zaila. Lehengo egunean, Institut d'Estudis Catalans-eko idazkari zientifikoa den Josep Enric Lleboteri entzuten genionez, entropiako fenomenoak deitzen zion hizkuntzen arteko harreman behartuan sortzen denari. Entropiak, ordena eta desordenaren neurria izanik, bi gorputzen arteko marruskaduraren maila markatzen du. Horregatik, Kataluniako erakunde eta gizabanako publikorik gehienek katalanaren aldeko jarraera aktibo garbia hartu dutela zioen Llebot jaunak, pasibotasunetik herri-senari egin dakioken kaltea erabatekoa bailitzateke. Marruskadurarik txikiena, hizkuntza guztiak intentsitate berean erabiltzen direnean ematen da. Maila hori lortzeko, katalanek militantzia aktiborako deialdia egin dute. Erabaki politiko eta ekonomikoak hartu dira, gizarte osoko estamentuetara iristeko.

Gurera aldatuz, eta aurreko lerroaldiko baieztapenari duen garrantzi osoa eman nahian, diodan, aldi berean, irrazionaltasun politiko zein ekonomikoari galga ipin dakiokela edozein unetan eta, beraz, balio positibo biderkatzailea sorrarazi ahal izateko formularik ezak kudeaketa-sistema berriak ahalbidetu beharko lituzke, norabide okerra daraman itsasuntziari lema-kolpea eman behar zaion bezalaxe. Euren jazarleku erosotan apalankatuta dauden euskal sasiempresari publiko batzuk, *homo aestheticus*-aren iruditik urrun baina *staticus*-etik

hurbil bizi diren horiek ozenki salatu behar ditugu, beren ezintasunaren ondorioz denok —gizarte osoa— betiko pikutara bidal ez gaitzaten. Kulturaren mundua, hemen eta edozein tokitan, ekoizpena eta elkartruke ekonomikoetara dago lotuta. Eta hori horrela ikusten ez duen kultur kudeatzailea, itsua da... ala bost axola dio kudeaketak.

Iazko balantzea zertifikatzean, 1995eko hasieran emandako agintari-aldaketak diferentziarik (norabide aldaketarik) ekarriko ote zuen lau urteren buruan ezagutuko genuela nioen. Legealdi erdia eman ondoren, eta beste bi urte geratzen zaizkien arren, amaiera etsigarria izango dugulakoan nago. Batzuegan ez dut ilusiorik nabaritzen; gezurra dirudien arren, ez dira gauza izan berrikuntzaren trenari heltzeko eta, erantzunik eman ezin dezakeenari gertatzen zaion bezala, ixiltasunaren hormaz bestaldean atrintxeratu zaizkigu, suzrietarako —makrosuziri garestiak— beste ezertarako gaitasunik azaldu ez dutelarik. Nafarroako kasua larriagoa bilaka daiteke. Beraz, agintarien aldaketa-kontzeptuak, 1995eko balantzean ordenakontu bezala erregistratu banuen ere, hornidura-partida bat eraman beharko luke 1996koan, badaezpada ere, legealdi osoko galera zatika-zatika kontabiliza dezagun, azkeneko unera iritsi gabe.

Azkenik, diodan, baieztapen txarrek noiz arteko hodei beltzak iragartzen dizkiguten ez dakigun arren, une gogorragoetarako jarrera aktiboan plantatu behar garelakoan nagoela. Zergatik? Euskaldun izatearen patuak horretara behartzen gaituelako. Garbi dago ezin diogula geure buruari baimendu, goize-ro ispilu aurrera bizarra egitera edo hortzak garbitzera aurkezten garenean, «onenak gara eta aurrera aterako gara» leloa bizpahiru bider esan gabe kaleratzea. Kantinela hori ahaztuta, daukagun balantze kaxkar eta zenbaki gorritakoak lur joko luke, berehala.

1. Harrituta utzi naute Caja Laboral-ekoek, txosten horretan Pais Vasco-ri buruz ari direnean, «*incluída la CFN*» sotiltasun eta normaltasun osoz diotenean. Beste batzuek egin behar ditugun komeriekini!